

УДК 159.953.35:811.111

Чіхман Андрій Володимирович

магістрант кафедри психології

Кучеренко Єгор Валерійович

кандидат психологічних наук, доцент

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

м. Переяслав

ПСИХОСИНТЕЗ В ОСОБИСТІСНІЙ ПІДГОТОВЦІ ПІДЛІТКІВ ДО ОВОЛОДІННЯ ІНОЗЕМНОЮ МОВОЮ

Анотація. Авторами порушено проблему особистісної неготовності сучасних підлітків до оволодіння іноземною мовою і пропонується її вирішення через психолого-педагогічні засоби психосинтезу в умовах здобування базової загальної середньої освіти. Наголошується, що особистісна готовність не зводиться до високої мотивації до вивчення мови, а полягає у цілеспрямованому розвитку взаємозв'язку (синтезу) між інішомовними ідентифікаціями через спеціально організовану роботу педагога, який володіє психосинтезом. Встановлено, що особистісна підготовка підлітків включає рефлексивний, регулятивний та вольовий компоненти, які збігаються з основними завданнями психосинтезу, зокрема в освіті. Здійснено теоретичний аналіз хибних субособистостей, які відповідають негативній та позитивній моделям мовлення учнів. Натомість пропонується введення поняття інішомовної ідентифікації в науковий апарат дослідження з метою розмежування власне дидактичних (академічних) та психолого-педагогічних результатів учбової діяльності (особистісна готовність).

Ключові слова: модель мовлення, негативна інішомовна ідентифікація, ототожнення, позитивна інішомовна ідентифікація, психосинтез, розототожнення, субособистості.

Актуальність дослідження. Проблема особистісної підготовки підлітків до оволодіння іноземною мовою має неабияку актуальність в психолого-педагогічній науці та практиці через низку таких очевидних причин: 1) недостатньо розроблена методологія діагностики психологічної готовності підлітків до впевненого спілкування іноземною мовою на рівні базової загальної середньої освіти; 2) відсутність навичок педагогічного

розмежування мотиваційної та особистісної готовності учнів, що спричиняє внутрішній конфлікт у підлітків між сильним бажанням оволодіти мовою і неспроможністю ідентифікувати себе як вправний мовець; 3) невпевненість у собі в процесі усного мовлення як наслідок попередньо названого внутрішнього конфлікту, а відтак і суб'єктивний бар'єр, який домінує у підлітків навіть за умови відмінного знання ними мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наш психолого-педагогічний досвід навчання підлітків та дослідження психологічних засобів розвитку публічної презентації ними засвоєних вмінь та навичок засвідчує, що вище зазначена особистісна підготовка має базуватись на психосинтезі, яким може оволодіти не лише сучасний психолог, але й педагог [1]. Серед концептуальних засад психосинтезу як методу психотерапії, інтегративного навчання та самореалізації особистості, в освітньому процесі часто спираються на виявлення учнем негативних субособистостей, з якими він себе несвідомо ідентифікує, на розвиток навичок розототожнення з ними, подальшої трансформації та заключного ототожнення з метою «заземлення» та реалізації їх в безпосередній учбовій діяльності та спілкуванні [2]. Ці та інші засадні завдання психосинтезу комплексно та програмно застосовуються в зарубіжній освіті [5], [6]. В Україні вони модифіковані Українським інститутом психосинтезу в умовах війни та представлені у розробленні «Національної стратегії освіти і науки 2030», зокрема в секції базової загальної середньої освіти.

Мета дослідження – здійснити теоретичний аналіз психосинтезу як методу розвитку особистісної готовності підлітків до оволодіння іноземною мовою в сучасній школі.

Виклад основного матеріалу. Психосинтез – метод психологічної допомоги та самореалізації людини, який заснував італійський психіатр, психолог та філософ Роберто Ассаджіолі на початку XX століття. Психосинтез базується на власній науковій теорії, що визначає методологію ефективного вирішення широкого кола прикладних завдань: від лікування психічних розладів і психосоматичних хвороб до розвитку творчих здібностей та реалізації духовних потреб. Окрім терапевтичної, психосинтез функціонує в освітній царині з метою досягнення соціального синтезу (в широкому сенсі) між усіма учасниками освітнього процесу [2].

В нашому дослідженні особистісна підготовка учнів до оволодіння іноземною мовою включає не власне педагогічну взаємодію, а психолого-педагогічні заходи, що організовані педагогом та спрямовані в межах дидактичних завдань на розвиток навичок позитивної іншомовної ідентифікації з уявним носієм мови (субособистість Британця чи Американця). Цей розвиток здійснюється через низку психосинтетичних вправ: роботу з керованою уявою, вільним малюванням, візуальними розстановками в просторі (театр субособистостей), прийомами розвитку волі тощо. Однак вихідним є концептуальне положення про різний рівень взаємодії в структурі особистості учня негативної та позитивної іншомовних ідентифікацій (субособистостей), які ним не усвідомлюються в процесі засвоєння мови без завчасно сформованих навичок самопізнання. Оволодіти ними без допомоги педагога підліток не може.

В підлітковому віці самосвідомість розвивається на тлі вікової кризи, яка додає безліч проблем не лише в процесі дорослішання, але й спонукає досягнути справжнє Я серед його протилежних образів в дальших вікових періодах. У психосинтезі образи або моделі свідомого Я поділяються на хибно позитивні (наприклад, Гарний учень, Красуня, Лідер) та хибно негативні (Нездара, Страшко, Одинак). Вони уособлюють ролі, які почергово переживає і виражає в поведінці (або приховує) підліток. Найважливішими є ролі Дитини та Дорослого, які в підлітковому віці постійно конфліктують, оскільки підліток – уже не дитина, але ще не дорослий. Саме ці окремі ролі, душевні стани, переживання, патерни поведінки та емоційно-поведінкові реакції уособлюють субособистості як напівавтономні частини особистості або «особистості в мініатюрі» [2]. Вони завжди хибні, оскільки лише частково та обнобічно відображають особистість, яка є цілісним формовивавом свідомого Я, хоча включає множинність різних, часом суперечливих, субособистостей. Звідси ідея розуміння свідомого Я як такого психологічного конструкту, який не належить до особистості, є аутентичною сутністю людського буття, що володіє двома функціями – свідомістю та волею.

В структуру вище означеної особистісної підготовки ми включили рефлексивний, регуляційний та вольовий компоненти. Вони відповідають завданням психосинтезу, які R. Assagioli ще у 1928 році означив як «пізнання себе», «володіння собою» та «трансформація себе» [4, с.55].

Рефлексивний компонент включає усвідомлення підлітком своїх різних станів, настроїв, бажань, а також рольових ідентифікацій, тобто власне субособистостей. Педагог, який володіє психосинтезом, може запропонувати в класі різні варіанти вправ на розототожнення з субособистостями з метою розвитку здатності учнів спостерігати за власними тілесними, емоційними та мовленнєвими проявами тих субособистостей, які заважають вільно спілуватись іноземною. Таким чином об'єктивуються невпевненість у собі, страх негативної оцінки з боку реальних співрозмовників (вчителя, учнів) та уявних (носіїв мови), страх зробити помилку, на якому постійно концентрується увага, тривожність тощо.

Наступний етап полягає у рефлексії тих субособистостей, які є ресурсними задля вільного і впевненого мовлення (можливо, також і письма). Їх джерело знаходимо в інших життєвих сферах, в яких підліткова комунікація та взаємодія мають невимушений характер та виважений зміст. Також учні можуть запозичувати образи вправних мовців серед реальних чи уявних дорослих, які мають для них авторитет чи викликають інтерес (наприклад, відомі люди чи власне вчитель).

Зауважимо, що обидві моделі субособистісної ідентифікації, які уособлюють небажане та бажане мовлення, відпочатково мають імпліцитну природу, тобто недостатньо усвідомлюються підлітками. Саме так хибно негативна та хибно позитивна іншомовні субособистості стають образами, які водночас дають можливість пізнати себе як свідоме Я: той, хто спостерігає за названими протилежними ролями, не є ними, а отже мова йде про інший психологічний вимір самосвідомості, коли Я може не лише фіксувати, але й обирати відповідну мовленнєву модель. Наприклад, регулятивний компонент підготовки, може включати домашнє завдання, в якому учень самостійно вдається до ролі вправного мовця під час вивчення певного матеріалу (психодраматична стратегія психосинтезу).

Фіксація учнем того, що він переживає негативну субособистість та може обрати альтернативну є базовими навичками в психосинтезі: розототожненням та ототожненням. Регулятивний компонент в умовах навчання дає можливість «грати ролі», тобто експериментувати з різними субособистісними проявами, щоразу посилюючи позицію режисера – свідомого Я [4]. Така саморегуляція звільняє учня не лише від негативного

самоототожнення, але й від домінування високого рівня домагань (ідеалізованої моделі мовлення), яка так само має невротичний характер [2]. Отже, між обома субособистостями не повинно бути «залежного» вибору: як на користь позитивної, так і негативної.

Вольовий компонент особистісної підготовки ми вбачаємо у розвитку волі як провідної функції свідого Я в психосинтезі. Воля допомагає трансформувати не лише бажану модель вправного мовця, але й забезпечує систематичну роботу над цілісним практичним досягненням її з урахуванням збереження відповідної «психологічної дистанції» з нею (хибно позитивна субособистість може замінити свідоме Я і прагнення до такого ідеалу викличе тривожність і страх). Отже, психосинтез відрізняється від візуалізаційних засобів імаготерапії тим, що не лише розвиває творчий погляд на мовленнєву діяльність, але й дозволяє управляти нею на рівні психологічної свободи від того, що людина (учень) моделює, розвиває чи реалізовує. З цією метою R. Assagioli розробив спеціальні вправи для розвитку волі, які ми плануємо модифікувати для підлітків з метою оволодіння іноземною мовою на уроках та поза школою.

Висновки. На базі психосинтезу встановлено, що особистісна готовність підлітків до оволодіння іноземною мовою включає рефлексивний, регуляційний та вольовий компоненти. Кожен із названих компонентів передбачає відповідні завдання щодо розвитку учнями навичок самопізнання, саморегуляції та самозміни в умовах реалізації педагогом (фахівцем з психосинтезу) власних дидактичних та виховних завдань.

В структурно-функціональному плані проблема особистісної неготовності підлітків до впевненого спілкування іноземною мовою викликана надмірним домінуванням хибно негативної субособистості мовця, природа якої може мати причини поза учбовою діяльністю (наприклад, дитяча травматизація). Так само домінування хибно позитивної субособистості мовця як надміру ідеалізована модель вільного спілкування іноземною може викликати завищену самооцінку, високий рівень домагань та дальшу невротизацію. На основі переживання внутрішнього конфлікту між ними в психосинтезі учневі пропонується усвідомити їх через різні засоби об'єктивації, взяти контроль над ними в повсякденні та трансформувати їх як образи не лише свідомого Я, але й конкретної діяльності та поведінки (вербальної та невербальної).

З огляду на вище зазначене, пропонується увести поняття позитивної та негативної іншомовної ідентифікації в науковий апарат нашого дослідження.

Список використаних джерел

1. Кучеренко Є. В., Задорожна Т. Ю. Психосинтез у подоланні сценічного хвилювання учнів дитячих музичних шкіл : навчально-методичні рекомендації. Херсон : ОНМЦКиМ, 2018. 20 с.
2. Кучеренко Є. В., Лук'яненко Г. Т. Основні положення теорії субособистостей з позицій психосинтезу. *Гуманітарний корпус*. Випуск 3. Київ : Генеза, 2014. С. 141–144.
3. Assagioli R. Psychosynthesis. A Manual of Principles and Techniques. New York : Viking Compass Edition, 1974. 323 p.
4. Assagioli R. Conflicts, Crises and Synthesis. A collection of articles. In K. Sørenthen (Ed.). Kentaur Publishing, 2023. 211 p.
5. Białek E. Psychosynteza w edukacji. Wzrastanie samoświadomości człowieka. Warszawa : ENETEIA, 2005. 310 p.
6. Bocconi A. Psicosintesi per educatori. Pisa : Edizioni ETS, 2019. 316 p.